

12. Творчість зарубіжних композиторів / Укл. Ю. Кравченко. - К. : Інкос, 2006. - 67 с.

13. Хубов Г. Арам Хачатурян : моногр. - 2-е изд. - М. : Музыка, 1967. - 436 с.

Анотація

В роботі дається сравнительний аналіз жанра рапсодії в творчестві класиків венгерської і американської музики Ф. Ліста і Д. Гершвіна і розкривається вплив рапсодійності на творчість композиторів різних національних шкіл.

Ключевые слова: *рапсодія, голубой цвет, блюз, джазова імпровізація, стиль «вербункош», фольклорні впливи, рапсодійність*

Шамайко К.І.,

студентка 3-го курсу

історико-теоретичного факультету

Національної музичної академії

(м. Київ)

«Колосся Воронинець» Ф. Ліста: історія, жанр, джерела

Нарис про твір Ф. Ліста «Колосся Воронинець», написаний на Поділлі, у с. Воронівці Хмельницького району Вінницької області, вперше представляє його детальний музикознавчий аналіз і оцінку. Автор висловлює думки щодо появи українських народних мелодій у творчості Ліста, розповідає про романтичні прийоми розвитку музичного матеріалу, висвітлює аспекти структури та музичної мови фантазії.

Ключові слова: *фортепіанна фантазія, «Колосся Воронинець», Воронівці, Ференц Ліст.*

Фортепіанна фантазія «Колосся Воронинець» була написана на Вінниччині в селі Воронівці (сучасна назва) Хмельницького району в 1847 році. Архівні пошуки довели, що Ліста запросила у свої маєтки Кароліна Вітгенштейн (Івановська), які розташовані в Хмельницькому районі Вінницької області. Аналіз фактів, документів, самого твору під назвою «Колосся Воронинець» допоможе зрозуміти і оцінити значення перебування Ліста на Вінниччині, підкреслити важливість цього періоду в його житті.

Ліст був геніальним піаністом-віртуозом. Кар'єра виконавця була в повній мірі Лісту забезпечена. Але в міру розвитку, зростання свідомості і розуміння призначення музики в ньому визрівали великі ідеї щодо власної творчості, наприклад, в 40-х роках з'являлись перші задуми новаторських симфонічних поем. Посилювалося також бажання зайнятись диригуванням та фортепіанною педагогікою. Лісту потрібен був поштовх і підтримка людини, якій би він довіряв, як собі, у вирішенні цього питання. Такою людиною стала Кароліна Вітгенштейн. Ліст побачив в Кароліні ідеал людини, яка складала з ним гармонічне ціле. Літературні та архівні джерела, які зберігаються у Вінницьких бібліотеках, проливають світло на витoki високої духовності цієї жінки.

Візит у Воронівці Ліст здійснив у жовтні 1847 року, де пробув до січня 1848 року, в атмосфері любові, співчуття, взаємного розуміння. В маєтку Кароліни композитор почав писати Другу угорську рапсодію, першу симфонічну поему «Що чути на горі», п'єси до циклу «Поетичні та релігійні гармонії», розпочав «Данте-симфонію». Ще одна несподівана зустріч – це знайомство з маленькою Марією Вітгенштейн, донькою Кароліни, яку він полюбив, як свою дитину і якій присвячений твір «Колосся Воронинець». В майбутньому Ліст буде піклуватися про виховання Марії, сприятиме її шлюбу з принцем Гогенлоє, а Марія після смерті Ліста буде керувати створенням музею Ліста.

Фортепіанна фантазія «Колосся Воронинець» - це цикл, який складається з трьох п'єс. Дві з них створені на основі українських народних пісень. Перша має назву «Українська балада» (Думка). Її основний матеріал взятий з української народної пісні «Ой, не ходи, Грицю». Третя п'єса – «Скарга» (Думка), - у вигляді вільної поетичної імпровізації на тему пісні «Віють вітри, віють буйні». Думкою називали розділи інструментальних, лірико-розповідних або музично-сценічних творів, яка поєднувалась з більш жвавою частиною – шумкою. У таких композиторів, як Чайковський, Заремба, Завадський та ін. жанр думки був самостійним. Тема другої п'єси була подарована Лісту Шопеном і називається «Бажання дівчини».

Аналіз показує, що Ліст дещо відходить від оригіналу, який ми знаємо із збірки українських народних пісень: не співпадають деякі інтонації, ритмічне оформлення. Можливо, Ліст почув їх такими в Воронівцях, можливо – це його інтерпретація. Пісня «Ой, не ходи, Грицю» має більше

розходження в лістівському трактуванні, аніж „Віють вітри”. З самого початку відчувається творче переосмислення композитором мелодії у пісні „Ой, не ходи, Грицю”. Доречі, використання пісні „Віють вітри” мало місце в творчості інших композиторів, де ми зустрічаємо таке ж варіантне мислення. Якщо в Лисенковій „Наталці Полтавці” мелодія використовується для характеристики образу Наталки, то в симфонії Калачевського ми бачимо декілька перевтілень цієї мелодії, які відрізняються в образному відношенні. У вступі – епічна, широка, могутня пісня, а в Г.П. при зміні розміру на 6/8 змінюється і образ на лірико-драматичний, схвильований і жвавий.

Музикознавці вважають використані у фантазії українські пісні піснями-романсами. Цей жанр камерно-вокальної музики був найулюбленішим в музичному побуті українських міст. Нерідко до репертуару поміщицьких оркестрів входили поряд з західноєвропейськими творами обробки українських народних та авторських пісень. Багато зразків жанру мають спільні риси, що характеризують їх походження: лірична, емоційна мелодика, типові мелодичні звороти із VII+ підвищеним ступенем; підкреслення тоніко-домінантових функцій, ходи на широкі інтервали з поступенним їх заповненням, перемінний лад, ліричний каданс.

За класифікацією ці пісні належать до різних тематичних груп, які визначають їхнє походження. Пісня „Ой, не ходи, Грицю” відноситься до пісень-балад, записи яких знаходимо з середини 16 століття. Одна з публікацій пісні «Ой, не ходи, Грицю» знаходиться у львівському альманасі 1822 року „Del Pilger” під назвою „Dumka ruska”, окремо її текст вперше з’явився у збірнику «Всеобщий, новоизбранный песенник всех лучших российских авторов...» (М., 1805), а більш ранній варіант мелодії, приблизно 1810 року в „Варіаціях для фортепіано О. Лизогуба”.

„Віють вітри” – пісня літературного походження, автор якої досі точно не відомий. Мелодії таких пісень могли бути народними, а текст – літературним, хоча часто зустрічались випадки, коли народ переробляв мелодії відомих композиторів. Вперше ця пісня була використана Котляревським, а потім Калачевським в „Українській симфонії” (1876), та в лисенковій „Наталці Полтавці”(1889). Часто обробки українських пісень публікувались у журналах для домашнього музикування: „Музыкальные увеселенья”, „Музыкальный журнал для дам”. Не виключено, що Ліст знав ці пісні із надрукованих збірників ще до приїзду в Україну. Можна припустити також ще кілька варіантів знайомства Ліста з цими темами: Кароліна успадкувала від батька оркестр, який міг виконувати обробки цих пісень, до того ж Кароліна могла сама наспівати ці пісні Лісту. Відомо, що Ліст мав записи народних тем, які чув від місцевих жителів. Так на початку 1847 року в записній книжці Лістом записані 2 українські теми, серед яких „Думка” та „Коломийка”. Порівнявши українські теми з тими, що подає Ліст, можна знайти багато метро-ритмічних, мелодичних, функціональних відмінностей. Тож можна визначити це як інтерпретацію Лістом почутого в Воронівцях.

Кожна п’еса циклу має по три розділи, але оскільки цикл „Колосся Воронинець” є ім-провізаційним, то говорити про класичну тричастинність не можна. Лише можна зазначити метод варіаційного розвитку, а також ознаки експозиційності, розробковості та репризності. У першій п’есі можна виділити три смислові частини та вступ, в якому закладаються інтонації майбутньої теми. При всій простоті побудови мелодики на основі опорних функцій, вона в кожній смисловій частині зазнає доповнень та змін. От наприклад, початкова інтонація, яка змінюється вже у вступі: 1-3 такти, 6-10 такти, і 1-ша частина – 56 такт, початок 2-ї частини – 70-й такт типові для Ліста методи варіювання теми: зміна регістрів, насичена акордова та пасажна фактура, тональний план, гармонія з використанням цікавих зворотів. Наприклад, у вступі (21 – 32 такти) - t_2 -VI⁷-VI⁷-D-t; у 3 частині з’являється гармонічна послідовність на фоні тремолоючих басів: D₉\S, VI₂\S, D⁹\S, VII⁶⁵⁻³⁻⁷, T⁵³(H-dur). Тональний план переважно не змінюється: постійна перемінв h-moll і D-dur, лише в 116 такті розробки з’являється домінанта сі-мінору, з 146 такту– сфера ре-мінору, а завершується твір сі-мажором. П’есі притаманні баладність, поемність, розповідність, ліричність, вільне виявлення почуттів та емоцій.

Друга ж має форму варіацій з проведеною темою, яка мало чим відрізняється від шопенівського оригіналу.

У третій п’есі – три епізоди, в ній поєднуються ознаки тричастинності, варіаційності і рондальності. Третю п’есу «Скарга» автор також називає думкою. Можна знайти багато асоціацій з декламаційно-розповідним тоном лірника-кобзаря та частковий супровід інструменту його думки. Це видно з самого початку твору: 1- 7 такти. З кожним епізодом його оповідь все більш драматизується та стає схвильованішою. 2 епізод цікавий тим, що ще більша напруженість образу досягається за допомогою фактурного насичення у лівій руці - tremolando. Цим визначенням автор ніби ще точніше характеризує образ – ліричний, схвильований та вразливий, а вже 3 епізод – утворює тональний контраст з першими двома епізодами, вводить в атмосферу танцювальності, радості, та нового емоційного напруження, яке досягається за рахунок тональних змін: Des-D\es-es-cis-Des. Цікаве поєднання Лістом двох тональностей cis-moll та Des-dur, які виступають як рефрен, а всі інші тональності – епізоди. Це часто зустрічається у романтиків, як колористичний засіб (наприклад, в та-

ких творах Шопена як балада Des, фантазія-експромт сіс, Прелюдія № 15 та інші). В цілому цикл проявляє цікаві та багаті виразові можливості змін тональностей. Найбільш характерним є терціве співвідношення.

Гармонічна мова циклу повністю відповідає романтичному стилю. Для гармонізації автор застосовує переважно II, VI, VII тризвуки з оберненнями, дуже часто звертається до класичної доміанти з ноною та різноманітними затриманнями до цієї гармонії. Часто використовуються септакордові послідовності з альтераціями. Гармонічна мова пов'язана з фактурою. Лістівські віртуозні пасажі служать „колеристичним” методом забарвлення та збагачення, доповненням і розширенням звучання акордів. Щодо використання „нетрадиційної” української гармонії, то Ліст не мав на меті зберегти ці особливості в своїх творах, а саме, він висловив свої думки, свої переживання та враження від почутих пісень та втілив їх у „Колоссах Воронинець».

Ліст – новатор у різноманітних романтичних жанрах, в тому числі симфонічних поем, ознак яких не уникнули і ці п'єси – поемність, баладність, розповідність, безперервність руху, вільна варіаційна форма, яка має ознаки і тричастинності і рондальності. За структурою три п'єси схожі між собою, оскільки мають вищезазначені методи розвитку. 1-у і 3-ю можна назвати навіть вільними експромтами-фантазіями на українські теми. Завдяки вищеназваним методам українські національні теми зазнають цікавих трансформацій.

Твір Ф. Ліста з такою незвичайною назвою «Колосся Воронинець» не належить до шедеврів світової музичної культури і не вважається визначним твором композитора, але угорський геній заслуговує на те, щоб найменший його твір був проаналізований і визначений, як частина його творчого доробку, як епізод важливого переломного періоду творчості, який пов'язаний з перебуванням у Воронівцях.